

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
7. мај 2013. год.

ИЗВЕШТАЈ О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ, КАНДИДАТА И МЕНТОРА ЗА ИЗРАДУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Орган који је именовао Комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 128 Закона о високом образовању, Наставно-научно веће Филолошког факултета на својој седници одржаној 17. априла 2013. године, образовало је Комисију за одобрење теме за израду докторске дисертације коју је Наташа Марковић, мастер, пријавила под насловом: *Полисемија српске лексике на корпусу Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

2. Састав Комисије:

Др Рајна Драгићевић, ванредни професор за научну област савремени српски језик; датум избора у звање: 14. април 2008. год; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Др Јелена Јовановић, ванредни професор за научну област савремени српски језик; година избора у звање: 2010; запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Др Стана Ристић, научни саветник, година избора у звање: 2000; запослена у Институту за српски језик Српске академије наука и уметности.

I. БИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Наташа Марковић рођена је 27. 9. 1980. године у Ваљеву. Основну и средњу школу завршила је у Ваљеву. Дипломирала је на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2006. године на Групи за српски језик и књижевност. На истом факултету, 30. 10. 2008. године, одбранила је мастер рад под насловом *Лексика са квалификатором нар. (народски, народно) у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

Ради као истраживач сараднику Институту за српски језик САНУ од 1. 2. 2007. године на пројекту Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

I. БИБЛИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

1. *Преглед Вукове граматичке терминологије*, Зборник радова поводом шездесет година Института за српски језик, II, Београд, 2007, 97–108.
2. *Народни називи за небеска тела*, Дијалекат – књижевни језик, зборник радова, Лесковац, 2009, 233–238.
3. „Народна медицинска терминологија (творбени аспект)“, зборник радова са научног скупамладих *Савремена проучавања језика и књижевности*I/1, Крагујевац, 2009, 193–204.
4. „О особеностима језичког израза у контексту друштвеног и личног идентитета у ’Вукадину’ Стевана Сремца“, зборник са скупа *Језик, књижевност, идентитет*, Ниш, 2009, 174–185.
5. „Мотивисаност једног типа зоонима у српском језику“, *Узданица*, VII/1, Јагодина, 2010, 35–47 (коаут.).
6. „О језичким иновацијама у публицистичком стилу на примерима наслова из дневне штампе“. – *Jezik, književnost, promene, jezička istraživanja, zbornik radova*, Niš, 2010, 29–40 (коаут.).
7. „Семантичке и граматичке аспекты лексикографической обработки зоонимов в словаре тезаурусного типа“, зборник са научног скупа *Лексикографијата в европското културно пространство*, Велико Търново, 2010, 158–168 (коаут.).
8. „Семантика глаголског префикса *по-* у српском језику“. – Зборник са научног скупа младих *Савремена проучавања језика и књижевности*II/1, Крагујевац, 2011, 141–151.
9. „О најчешће коришћеним нормативним квалификаторима у Речнику српскохрватског књижевног језика МС“, зборник са научног скупамладих *Савремена проучавања језика и књижевности*II/1, Крагујевац, 2011, 95–100.
10. „О погрдним називима за човека у општем речнику српског језика“, зборник са научног скупа *Единадесети полско-български колоквиум*, Пловдив, Бугарска, 2011, 534–544. (коаут.).
11. „О Речнику пиротског говора Н. Живковића“. – Зборник са научног скупа *Дијалекат – Дијалекатска књижевност*, Лесковац, 2011, 221–229.
12. „О англицизмима из сфере информатике и могућностима њихове адаптације“. – *Наука и идентитет*, Књига 6/1, Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 2012, 293–305 (коаут.).

Прикази:

1. М. Топић и П. Буњак, *Фолклор и превод. Огледи о рецисији српског народног песништва у пољској књижевности*. – Стил, 7, Београд–Бања Лука, 2008, 392–395.
2. В. П. Гудков, „Исследование частных вопросов истории славянских языков“, у часопису *Српски језик* XIV/1–2, Београд, 2009, 689–692.
3. *III међународни конгрес слависта*. – Славистика, XIII, Београд, 2009, 539–544.
4. *Славистика XIII. – Наши језик*, XL/1–2, Београд, 2009, 115–121.
5. „Српски језик у употреби“, ФИЛУМ, Крагујевац, 2009, *Наши језик* XLI/1–2, 2010, 73–76.

II. ОЦЕНА ДА ЈЕ КАНДИДАТ ПОДОБАН ДА РАДИ ДИСЕРТАЦИЈУ

Увидом у биографију и библиографију кандидаткиње, Комисија сматра да Наташа Марковић испуњава потребне услове за израду докторске дисертације.

III. ОЦЕНА ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНОГ МЕНТОРА

За ментора је предложена др Рајна Драгићевић, ванредни професор Филолошког факултета у Београду, са Катедре за српски језик и јужнословенске језике.

Библиографија ментора са најмање пет јединица релевантних за област из које се ради докторска дисертација:

1. *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику (творбена и семантичка анализа)*, Београд, 2001: Институт за српски језик САНУ, нова серија, књ. 18.
2. *Лексикологија српског језика*, друго издање, Београд, 2010: Завод за уџбенике.
3. Лексички односи и полисемија, *Књижевност и језик* XLVIII/1–2, 2001, 121–129.
4. Механизми настајања секундарних значења лексема, *Српски језик* VIII/1–2, 2003, 221–231.
5. Метафтонимија, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 34/3, Београд, 2005, 185–191.
6. Семантички односи слични полисемији, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 35/1, Београд, 2006, 227–235.
7. О значењској подспецификованости на примеру лексеме *основа*, *Јужнословенски филолог* LXIV, 2008, 123–134.
8. Утицај полисемије на творбу речи, *Књижевност и језик* LVI 1–2, 2009, 147–155.

Комисија сматра да др Рајна Драгићевић испуњава услове за ментора ове докторске дисертације, за област *лексикологија српског језика*.

IV. ОЦЕНА О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ

1. Оцена формулације назива тезе (наслова):

Будући да ће се Наташа Марковић у својој докторској дисертацији бавити полисемичним лексемама које имају више од 15 значења у Речника САНУ, може се констатовати да наслов није ни преширок, а ни преузак и да одговара теми докторске дисертације.

Комисија закључује да је радни наслов тезе: *Полисемија српске лексике на корпусу Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* прикладан и да добро репрезентује суштину предложене теме истраживања.

2. Оцена предмета (проблема) истраживања:

Предмет докторске дисертације Наташе Марковић биће полисемичне лексеме у српском језику на грађи из досад објављених томова *Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*. Истраживањем ће се обухватити лексеме које имају најмање 15 значења (у која се убрајају и подзначења и посебно одвојена фигуративна значења). Биће утврђено колики је удео овако одабране лексике у укупном броју лексема које су забележене у *Речнику САНУ*, а потом ће се она анализирати према лексичко-семантичким групама, представиће се механизми настанка полисемичних лексема, анализирати творбени аспект полисемичних лексема итд.

Полисемија (вишезначност) представља способност лексеме да има више значења. Разлога за полисемију има више, али један од важнијих односи се на чињеницу да у свету око нас има више појава него лексема за њихово именовање и то за последицу има постојање вишезначних лексема, чиме се доприноси и језичкој економији. Основно значење најчешће је прототипично значење неке лексеме око кога се семантичком деривацијом развијају секундарна значења и подзначења. Сва значења која се развијају од основног значења нису му подједнако блиска, али су сва обично и најчешће повезана са њим и мотивисана њиме.

Полисемија је карактеристика скоро свих речи општег лексичког фонда, док је једнозначност углавном одлика термина или неких неадаптираних речи, туђица, скоро свих бројева, неких имена сродника и сл. Лексема може развити нова значења различитим механизмима. Најзаступљенији начини формирања нових значења лексеме су метафора (*капа*: 'поклопац'), метонимија (*капа* : 'мушка глава, мушкарац'), синегдоха (*јабука* 'воћка из ф. *Rosaceae*': 'плод те биљке') и платисемија (*кратак* 'који има малу дужину' : *кратак* 'који мало траје'). Поред означавања способности лексеме да има велики број значења, термин полисемија је и заједнички назив за све механизме настанка нових значења (метафору, метонимију, синегдоху, платисемију итд.).

Полисемија је сложена појава која се може анализирати и кроз однос према другим лексичким појавама. Однос хомонимија – полисемија већ дуго привлачи пажњу у лексикологији (*коса* 'длаке на глави, власи' : *коса* 'нагнута страна брега или планине, падина'). Може се анализирати и однос полисемија–моносемија, однос

вишезначне лексеме и њеног једнозначног деривата (*војник* : *војниковати*). У односу синонимија – полисемија може се испитивати неколико могућности: однос између основног значења једне лексеме које је једнако основном значењу друге лексеме (нпр. *јак* и *снажан*), однос између основног значења једне лексеме и синонимног секундарног значења друге лексеме (нпр. *писмо* и *књига*), или однос између два синонимна секундарна значења двеју лексема (*изврнути* и *одсећи* 'оштро изговорити нешто'). И у односу антонимије и полисемије може се, као и код односа синонимија – полисемија, запазити неколико могућности: антонимичност основних значења двеју лексема (*висок* и *низак*), супротстављеност примарног значења једне лексеме и секундарног значења друге лексеме (*тих* : *захуктан*) и супротстављеност секундарних значења двеју лексема (*анђео* и *ђаво* 'човек који је оличење доброте' : 'рђав, зао човек').

Изучавање полисемије је веома важна област у лингвистичким истраживањима. У оквиру когнитивне лингвистике, полисемија спада међу области које су највише проучаване, што потврђују бројни радови, у иностраној (нарочито у англосаксонској и руској) и домаћој лингвистичкој литератури, где је из различитих углова испитивана ова сложена појава. У руској литератури се, поред проучавања полисемије одређених лексичко-семантичких група у руском језику, велика пажња у новије време посвећује и изучавању полисемије различитих термилолошких система (исп. нпр. Трифонова 2010, Чистјухина 2011, Зимова 2011), компаративном проучавању полисемије у руском и другим језицима (исп. нпр. Филипова 2008, Султанова 2008, Глушецка 2010), полисемије у поетским и прозним текстовима (исп. нпр. Ишанова 2006, Свистова 2012), као и лингвокултуролошком аспекту полисемије (исп. нпр. Бобнев 2010, Ламова 2010, Охрицка 2011). У англосаксонској литератури посебно је развијено изучавање механизма настанка полисемичних лексема, особито метафоре и метонимије (исп. нпр. Dirven and Pörrings 2002; Barcelona 2006, 2007, 2009, 2011; Evans 2010 итд.).

У српској науци о језику, И. Грицкат спада у ауторе који су се међу првима бавили разним проблемима који произлазе из вишезначне природе лексема. Она је покренула бројна значајна питања која се тичу вишезначности лексема. Д. Гортан-Премк у монографији *Полисемија и организација лексичког система у српском језику* (1997) говори о полисемији као сложеној лексичкој појави, о односу полисемије према другим сродним процесима. У тој књизи, ауторка је сабрала своја искуства настала на основу вишегодишњих истраживања у областима лексикографије и лексикологије. Истраживања која су представили научници са великим лексикографским искуством значајно доприносе осветљавању полисемије, јер се у њиховим анализама спајају теоријска знања и практична искуства. Полисемија је, такође, незаобилазна тема свих лексиколошких уџбеника и приручника (то су, поред осталих, књиге Д. Шипке, Р. Драгићевић и др). Полисемијом одређених лексичких група у српском језику бавили су се, између осталих, и М. Ивић, М. Радић-Дугоњић, М. Радовић-Тешић, С. Ристић, М. Дешић, који су у својим радовима обрађивали различите проблеме који се тичу ове лексичке појаве.

У досадашњој литератури о теми којој ће бити посвећена докторска дисертација Наташе Марковић истиче се рад М. Дешића „Из српскохрватске полисемије“, у коме је аутор, на грађи прва три тома *Речника САНУ*, анализирао семантичку и творбену разуђеност полисемичних лексема српског језика и дошао до одређених закључака. Тај рад представља дирикетну инспирацију, па и модел за израду докторске дисертације Наташе Марковић.

Комисија закључује да предложени предмет истраживања својом сложености, актуелношћу и значајем заслужује да буде предмет докторске дисертације.

1. Библиографија прелиминарних истраживања:

Кандидаткиња је приложила прелиминарни списак литературе који се састоји из 55 библиографских јединица, релевантних за почетак истраживања:

- Апресјан, Ю. Д., Избранные труды, том I, *Лексическая семантика: Синонимические средства языка*, Москва, 1995.
- Апресјан, Ю.Д., Избранные труды, том II, *Интегральное описание языка и системная лексикография*, Москва, 1995.
- Аркадьев, П.М., „Полисемия названий головы в славянских и германских языках в типологическом и историческом аспектах“, *Московский лингвистический журнал*, 2002, том 6/1, 53–80.
- Беляева, Е. П., *Когнитивные аспекты полисемии*, Архангельск, 2009.
- Гловинская, М. Я., *Многозначность и синонимия в видо-временной системе русского глагола*, Москва, 2001.
- Гортан-Премк, Д., *Полисемия и организација лексичког система у српском језику*, Београд, 1997.
- Грицкат, И., „О неким видским особеностима српскохрватских глагола“, *Јужнословенски филолог XXII*, 1957–1958, 65–130.
- Грицкат, И., „Стилске фигуре у свету језичких анализа“, *Наш језик XVI/4*, 217–235.
- Грицкат, И., „Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXVII–XXVIII*, 1994–1995, 197–203.
- Грицкат, И., „Семантички потенцијали у неким непроменљивим речима“, *Српски језик V/1–2*, 2000, 221–225.
- Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, зборник реферата, Нови Сад – Београд, 2002.
- Дешић, М., *Из српскохрватске лексике*, Никшић, 1990.
- Драгићевић, Р., *Лексикологија српског језика*, Београд, 2007.
- Драгићевић, Р., *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд, 2010.
- Зализняк, А., „Семантическая деривация в синхронии и диахронии: Проект 'Каталога семантических переходов'“, *Вопросы языкознания*, 2, Москва, 2001, 13–25.
- Зализняк, А., *Многозначность в языке и способы ее представления*, Москва, 2006.
- Клајн, И., *Творба речи у савременом српском језику*, Први део, Слагање и префиксација, Београд, 2002.
- Клајн, И., *Творба речи у савременом српском језику*, Други део, Суфиксација и конверзија, Београд, 2003.
- Кузнецова, Э. В., *Лексикология русского языка*, Свердловск, 1982.
- Кустова, Г. И., *Типы производных значений и механизмы языкового расширения*, Москва, 2004.
- Лексикографија и лексикологија*, зборник реферата, Нови Сад – Београд, 1982.
- Лексикографија и лексикологија*, зборник радова, Нови Сад – Београд, 1984.
- Никитин М.В., „Полисемия на пределе (широкозначность)“, *Язык. Человек. Общество*, Санкт-Петербург, Владимир, 2005, 110–129.
- Падучева, Е.В., „Глаголы создания образа: лексическое значение и семантическая деривация“, *Вопросы языкознания*, 5, Москва, 2001, 31–46.
- Падучева, Е.В., *Динамические модели в семантике лексики*, Москва, 2004.

- Пернишка Е., *За системноста на лексикалната многозначност на съществителните имена*, София, 1993.
- Плотникова, А. М., „Широкозначные глаголы в современном русском языке“, *Известия Уральского государственного университета*, 1/2 (63), Екатеринбург, 2009, 24–31.
- Попова, З. Д., И. А. Стернин, *Лексическая система языка* (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания), Москва, 2011.
- Прохорова, В. Н., *Русская терминология* (лексико-семантическое образование), Москва, 1996.
- Радовић-Тешић, М., *С речима и речником*, Београд, 2009.
- Рахманова, Л. И., *Многозначность слова*, Москва, 1982.
- Ристић, С., *Експресивна лексика у српском језику*, Монографије 2, Београд, 2004.
- Ристић, С., *О речима у српском језику* (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти), Београд, 2012.
- Ристић, С., Радић-Дуговић, М., *Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике)*, Београд, 1999.
- Стернина, М. А., *Лексико-грамматическая полисемия в системе языка*, Воронеж, 1999.
- Теоретическая лингвистика и лексикография. Опыт системного описания языка*, Москва, 1995.
- Фомина, М. И., *Современный русский язык. Лексикология*, Москва, 1990.
- Barcelona, A., „Metonymy Is Not Just A Lexical Phenomenon: On the Operation of Metonymy in Grammar and Discourse“, Johannesson, N-L., *Selected Papers from the 2008 and 2009 Stockholm Metaphor Festivals*, Stockholm, 2011, 3–42.
- Croft, W. and D. A. Cruse, *Cognitive Linguistics*, Cambridge, 2004.
- Cruse D. A., *Lexical Semantics*, Cambridge, 1991.
- Evans, V., *A Glossary of Cognitive Linguistics*, Edinburgh, 2007.
- Evans, V., *How words mean: lexical concepts, cognitive models, and meaning construction*, Oxford, 2010.
- Ivić, M., *O rečima*, Beograd, 2005.
- From Polysemy to Semantic Change*, ed. Martine Vanhove, Amsterdam / Philadelphia, 2008.
- Klikovac, D., *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd, 2004.
- Kövecses Z., *Metaphor. A practical Intruction*, Oxford, 2010.
- Langacker, R. W., *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*, New York – Oxford, 2008.
- Lakoff G., M. Johnson, *Metaphors we Live by*, Chicago, 2003.
- Peirsman, Y., D. Geeraerts, „Metonymy as a Prototypical category“, *Cognitive Linguistics* 2006, 17–3, 269–316.
- Przybylska, R., *Polisemiaprzyimkówpolskichw świetlesemantykikognitywnej*, Kraków, 2002.
- Steen, G., „Metonymy Goes Cognitive Linguistic“, *Style*, 39–1, 2005, 1–12.
- Ullmann, S., *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning*, Oxford, 1962.
- Wierzbicka, A., *Semantics Primes and Universals*, 1996.
- Zgusta, L., *Priručnik leksikografije*, Sarajevo, 1991.

2. Циљеви истраживања, хипотезе и очекивани резултати:

Као што је већ речено, Наташа Марковић ће, на корпусу *Речника САНУ*, настојати да, према задатом критеријуму избора лексема, утврди инвентар полисемичних лексема у српском језику. Тај критеријум подразумева да изабране

лексема треба да имају најмање 15 значења (са подзначењима) у *Речнику САНУ*¹. Лексика српског језика најпотпуније је представљена у *Речнику САНУ*. Овај речник припада типу тезаурусних речника, јер тежи да попише целокупан лексички фонд српског језика². Тај се задатак не може у потпуности остварити, пошто се такви речници често израђују деценијама, док нове речи настају свакодневно.³ Пошто *Речник САНУ* није завршен, а језик се такорећи свакодневно богати, списак лексема које ће се пребројавањем добити није коначан и отворен је за нове лексеми и нова значења.

У досад објављених 18 томова *Речника (а – оцарити)* пописано је око 220.000 лексема српског језика.⁴ Један од циљева Наташе Марковић биће да квантификује полисемичне лексеми у овом речнику, да утврди за колики се број лексема српског језика може рећи да имају полисемантичку структуру, као и да начини индекс полисемичних лексема српског језика који може послужити и за даља истраживања. Резултати ће бити изражени и процентуално.

Пошто је вишезначност карактеристична за скоро све речи општег лексичког фонда и пошто сеу литератури често наводи да је једнозначност углавном одлика термина или неких неадаптираних речи, туђица, скоро свих бројева и сл, један од задатака Наташе Марковић биће да утврди да ли и за лексеми које чине грађу за њено истраживање важи наведена констатација.

Претпоставља се да променљиве речи могу ширити своју полисемантичку структуру управо зато што се могу јавити у различитим облицима и што могу имати различите функције у реченици. Један од задатака биће и да се утврди које су врсте речи подложне полисемичној дисперзији. Полази се од претпоставке да ће највише бити именица и глагола пошто те лексеми најчешће имају најважније функције у реченици – функције субјекта и предиката. Када су у питању глаголи, из досадашњег увида у грађу може се приметити да развијену полисемичну структуру има и велики број глаголских видских парова (као што су, нпр. *донети (се) – доносити (се)*, *наћи (се) – налазити (се)*, *одбити (се) – одбијати (се)* итд.). Код полисемичних глаголских видских парова може се анализирати семантичка издиференцираност чланова видског пара, као и степен њихове семантичке подударности. Поставља се питање да ли сваком значењу перфективног глагола одговара одређено значење његовог имперфективног парњака, али и да ли неки несвршени глагол има значење које нема основни, перфективни глагол. И. Грицкат наглашава да се анализом видских парњака у речнику не добија чињенично стање у језику, јер се речник језику приближава највише што може, али га никад у потпуности не достиже. У речничкој обради свршених префиксираних глагола често се обрађује више значења негокод одговарајућих

¹ Ово не значи да лексеми које имају мање од 15 значење нису полисемичне, али се овај критеријум наметнуо ради ограничавања корпуса. И М. Дешић је у свом раду о полисемији, приликом анализе у обзир узео лексеми са минимум 15 значења (с тим што је он у тај број урачунао и изразе и пословице и што је значења обједињена под једном упућивачком дефиницијом рачунао као једно значење).

² О лексичком богатству овог речника М. Пешикан каже да је приближним израчунавањем утврђено да ће број речи у њему, кад буде завршен, износити око 400.000. Колико је то импозантан број, види се кад се упореди са бројем речи које садрже други речници нашег језика – Вуков, *Речник МС*, *Речник ЈАЗУ* и сл. Тако, на пример, у *РСАНУ* има 3.457 речи на ба-, а у *Речнику ЈАЗУ* их има 1.873. Поред броја речи, показатељ богатства лексичке грађе је и интензивна семантичка диференцијација, гранање значења и њихових нијанси. Као пример, М. Пешикан наводи број значења глагола *извести* и *изводити* (41, односно 49 значења).

³ Лексикографи стално теже да „речник буде богат као и сам језик“ (М. Пешикан, „Трећина посла на изради Речника САНУ“, *Наш језик* XX/1–5, 13).

⁴ У току 2013. године биће објављена и 19. књига *Речника САНУ*, па ће и она бити ексцерпирана.

несвршених. Сакупљачи грађе чешће бележе примере у којима се глагол јавља у свршеном облику него у несвршеном. Уобичајен је лексикографски поступак да се дефиниција несвршених глагола често даје сажетије у односу на дефиницију свршених. Свршени глагол представља носиоца семантичких вредности, а несвршени глагол се може дефинисати и упрошћено. Један од истраживачких задатака у овом раду биће покушај одговара на питање да ли се значења свршеног глагола и његовог несвршеног парњака поклапају, имају ли и потпуно различитих значења односно, да ли, полазећи од исте семантике, ови глаголи касније у свом развоју могу ићи и, донекле, различитим путевима.

Један од циљева овог доктората јесте и утврђивање којим семантичким групама припадају полисемичне лексеме – да ли је то лексика која се односи на одређену област или одређене активности и сл., да ли је позната просечно образованом човеку или је ужестручна. Иностран лингвистика велику пажњу посвећује анализи терминолошких система, а, између осталог, и полисемији термина разних терминолошких области, што у српској лингвистичкој литератури није много разматрано.

Анализираће сеи какав је статус полисемичних лексема, да ли су актуелне у језику или се налазе на језичкој периферији због својетериторијалне или временске обележености. Може се запазити да у грађи има нестандардне лексике са развијеном полисемантичком структуром.

Један од задатака биће да се на изабраној грађи провери да ли примарно значење лексема у *Речнику САНУ* одговара најфреквентнијој асоцијацији на те лексеме у *Асоцијативном речнику српског језика*. Неке семантичке реализације лексема забележених у *Речнику САНУ* данашњем говорнику неће бити познате, а, такође, нека нова значења лексема нису ни забележена у *Речнику САНУ* (први том *Речника* изашао је 1959. године).

Циљ ове докторске дисертације биће и да се утврди порекло полисемичних лексема, да ли су индоевропског порекла, да ли су општесловенске или су карактеристичне само за српско говорно подручје.

Лексикологија и творба речи су тесно повезане области науке о језику (неки лингвисти творбу речи сматрају делом морфологије, неки је сматрају делом лексикологије, а најраспрострањенији став је да је творба речи посебна лингвистичка област), јер постоји веза између творбеног и семантичког значења лексема. Анализом ће бити обухваћен и творбени аспект полисемичних лексема. Интерес ће бити усмерен на покушај да се одговори на питање да ли су полисемичној разуђености склоније просте речи или изведенице, односно сложенице. Деривација је својствена лексици српског језика, па ће се утврдити да ли полисемичност просте речи има утицаја на такво својство њене изведенице, тј. имају ли и изведенице способност да у истој или сличној мери шире своју полисемантичку структуру као и њихове мотивне лексеме. Испитаће се и деривациони потенцијал полисемичних лексема из грађе, коришћењем лексикографског материјала који је представљен у *Семантичко-деривационом речнику*.

Семантичка структура полисемичних лексема је веома сложена. Полисемична лексема своја значења може успостављати различитим механизмима – метафором, метонимијом, синегдохом, платисемијом. Један од задатака биће да се, на прикупљеним примерима, анализирају механизми настанка нових значења полисемичних лексема и да се испита како лексеме своју широку семантику конкретизују у одговарајућем контексту.

Неке полисемичне лексеме учествују у грађењу великог броја израза, неке у неколико, а неких нема ни у једном изразу. И поред тога, може се закључити да је лексема која има велики број значења често централна, носећа и у изразу. У већем броју случајева ова констатација повезана је са лексикографским поступком при обради израза у *Речнику САНУ*. Пракса је да се код израза који се састоје из именице и глагола, израз обрађује у речничком чланку именице коју израз садржи. Из тог разлога не могу се, приликом одређивања броја значења неке лексеме, узимати у обзир и изрази који су у речнику забележени у оквиру посебне лексикографске одреднице. У раду ће бити представљене и полисемичне лексеме које улазе у састав великог броја израза. Резултати ће бити упоређени са резултатима које је добио М. Дешић, анализирајући прва три тома *Речника САНУ*.

Сва наведена питања указују на сложеност овог сегмента лексике и да се на овом пољу преплићу лексикологија, лексикографија и творба речи. Описом полисемичних лексема у српском језику и осветљавањем различитих аспеката њиховог функционисања може се допринети потпунијем сагледавању ове сложене језичке појаве.

4. План рада:

У досад објављеним томовима *Речника САНУ* (који, за сада, обухвата лексику од слова *a* до лексеме *оцарити*) побројаће се лексеме које имају најмање 15 значења. У тих 15 значења уврстиће се сва значења и подзначења (обележена посебним бројевима или словима), као и посебна фигуративна значења. Као посебно значење неће бити обухваћене значењске нијансе одвојене у лексикографској дефиницији тачком и зарезом (;). Уколико је неко значење упућено на више значења неке лексеме, то ће сачунавати као онолико значења на колико је дефиницијом упућено (нпр. *одврнути* — 5. в. *одвратити* (*I, 1a, б, 2a, б, 3a, б, 4a, 5a, 6a, б*) рачунаће се као десет значења). На основу оваквог приступа доћи ће се до поузданог броја полисемичних лексема у лексичком фонду српског језика, које су пописане у досад објављеним томовима *Речника САНУ*.

Грађа ће се анализирати са синхронијског аспекта, користећи се традиционалном граматиком и достигнућима савремене лексикологије. У анализи ће се употребљавати терминологија традиционалне граматике, као и терминологија савремене лексикологије и семантике.

У раду ће се спровести формална, граматичка и семантичка анализа полисемичних лексема. Пажња ће бити усмерена на анализу лексике – којим врстама речи је својствена способност гранања значења, код којих семантичких група лексема је полисемија најзаступљенија, као и који су механизми настанка полисемичних лексема заступљени у анализираној грађи. Где буде потребно, грађа ће се илустровати примерима из *Речника САНУ*. Једно од поглавља биће посвећено творби полисемичних лексема, тј. питању да ли се од неизведених лексема које имају велики број значења, граде исто тако семантички богате лексеме или је вишезначност одлика само неизведених речи.

Пошто велики број полисемичних лексема из корпуса учествује у грађењу израза, у посебном поглављу ће се навести и анализирати лексеме које имају и изразе. Изрази се обухватају истраживањем како би се видело у каквом односу стоји број значења неке лексеме са богатством израза. Може се рећи да, у великом броју

случајева, лексема која има развијену полисемичну структуру, може да се јави и у великом броју израза (а и један израз може имати неколико значењских нијанси).

У овим раду биће изложен и корпус полисемичних лексема у српском језику, што може помоћи и приликом израде једнотомних речника српског језика и дати допринос проучавању полисемије као сложене лексичке појаве.

5. Методе истраживања:

Истраживање ће се методолошки ослонити на уобичајене методе у семантичким истраживањима (компоненцијална анализа, дескрипција грађе), али ће се користити и већи број статистичких процедура, као и метода творбе речи.

V. ЗАКЉУЧАК СА ОБРАЗЛОЖЕНОМ ОЦЕНОМ О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ И КАНДИДАТА:

На основу наведених података о кандидаткињи, Комисија констатује да је Наташа Марковић, мастер, подобна за израду докторске дисертације.

На основу постављених циљева и очекиваних резултата, Комисија констатује да је предложена тема подобна за израду докторске дисертације у области лексикологије српског језика.

На основу наведених података о предложеном ментору, Комисија констатује да је др Рајна Драгићевић подобна за ментора предложене докторске дисертације.

На основу изнесеног, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да донесе позитивне оцене о подобности кандидата Наташе Марковић, мастера, и предложене теме докторске дисертације: *Полисемија српске лексике на корпусу Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, а да се за ментора именује др Рајна Драгићевић, ванредни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

Др Рајна Драгићевић, ванредни професор

Др Јелена Јовановић, ванредни професор

Др Стана Ристић, научни саветник

